

KS. ANDRZEJ KLOCEK

NOWE ELEMENTY *INSTITUTIO GENERALIS* TRZECIEJ TYPICZNEJ EDYCJI *MISSALE ROMANUM*

Nie sposób w jednym krótkim przedstawieniu odnotować wszystkie innowacje, jakie pojawiły się w *Institutio generalis* zamieszczonym przed trzecią edycją *Mszалу rzymskiego*. W przeciwieństwie do liczby zmian odróżniających wydanie II (z 1975 r.) od wydania I poprawionego (z 1970 r.), gdzie zniesiono posługę subdiakona i powierzono jego czynności akolicie, tutaj liczba poprawek jest znaczna. Ingerencje w dotychczasowy tekst pojawiły się niemal w dwustu miejscach. Z pewnością różne osoby zadające sobie trud porównania wersji *Institutio generalis* wydania II z nowo proponowaną uwypuklą odmienne elementy, z pewnością również te same elementy będą w odmienny sposób wartościowane.

Jeśli chodzi o indywidualne postrzeganie stopnia ważności poszczególnych innowacji, to na przykład osoba zainteresowana teologią zgromadzenia liturgicznego podkreśli zwłaszcza wagę szczegółu dodanego w początkowym punkcie rozdziału pierwszego, szczegółu być może niezauważalnego dla kogoś innego: do zdania (z wydania II) ukazującego sprawowanie Eucharystii jako szczytowy punkt działania Boga uświęcającego świat w Chrystusie oraz jako kult, który ludzie składają Ojcu uwielbiając Go przez Chrystusa, Syna Bożego, wtrącono krótkie, lecz znamienne uzupełnienie. Dodano, iż uwielbienie to dokonuje się w Duchu Świętym (IGMR³ 16). Inne szczegóły przykują uwagę osób śledzących dyskusje liturgistów odnośnie zakresu posłuszeństwa i możliwości twórczych w liturgii. Liczne dodatki do dotychczasowego tekstu dokładniej niż dotychczas normują zakres kompetencji poszczególnych uczestników zgromadzenia. Wymienić tu można choćby dodane do tekstu *Institutio generalis* przypomnienie normy z KPK 767 § 1, że świeccy nie powinni głosić homilii (IGMR³ 66), wymienić można dodatkowe wtręty o obecności w zgromadzeniu eucharystycznym ustanowionego akolity (IGMR³ 139, 140, 191, 192), czy ustanowionego lektora (IGMR³ 99, 138, 194), wskazać można na dodane do dotychczasowego tekstu zdanie o tym, iż absolucja wypowiedzana przez kapłana po akcie pokutnym nie ma skuteczności sakramentu pokuty (IGMR³ 51), czy też na stwierdzenia o nie zastępowaniu głównego celebransa w jego czynnościach, itd. To ostatnie odnosić się może choćby do wypowiedzania wprowadzenia i konkluzji do modlitwy powszechnej: nie wolno wyręczać w tym głównego celebransa (IGMR³ 71, 138). Uwaga o nie zastępowaniu głównego celebransa może też odnosić się do

¹ Trzecia edycja *Institutio Generalis Missale Romanum* — dalej: IGMR³

głoszenia homilii: choć dopuszcza się, by homilię głosił biskup lub kapłan nie celebrujący danej Eucharystii, wydaje się to być sytuacją bardziej tolerowaną niż zalecaną (IGMR³ 66).

Inne jeszcze przykłady możliwych odmiennych ujęć w opisie tego, co jest najważniejszą nowością trzeciej edycji: jeśli ktoś za podstawową innowację trzeciej edycji *Institutio generalis* uznałby zmiany wprowadzone w strukturę rozdziałów, zauważy przede wszystkim dodany dziewiąty rozdział *Wprowadzenia ogólnego*. Zbiera on normy odnoszące się do kompetencji biskupa diecezjalnego i Konferencji Episkopatu w dziedzinie adaptacji (IGMR³ 386–399). Jeśli znów ktoś inny za najważniejszy argument uzna statystyczne kryterium liczby wprowadzonych zmian, z pewnością zauważy przede wszystkim to, iż najwięcej, bo około połowa wszystkich, pojawia się w rozdziale IV, ukazującym różne formy sprawowania Mszy św. (IGMR³ 112–287).

Jeśli chodzi o odmienne wartościowanie wprowadzonych innowacji: u kogoś, kto przygotowywał Msze św. z udziałem dzieci i posłuszny *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci* Kongregacji Kultu Bożego oraz odpowiednim *Zaleceniom* Konferencji Episkopatu Polski starał się uwzględnić poziom intelektualny dzieci, a dobierając dla nich mszalne czytania kierował się zasadą pożytku duchowego jako lektury biblijne mogą przynieść dzieciom, wątpliwość wzbudzą niektóre zmiany *Wprowadzenia*. Wyraźnie zabroniono w nowym tekście kilku punktów: nie wolno zmniejszać liczby niedzielnych czytań (IGMR³ 357), także nie można dzielić między kilka czytających dzieci jednego czytania (IGMR³ 109)². Z drugiej jednak strony, na pewno wielu zinterpretuje to, a zwłaszcza pierwszy punkt, jako słuszną realizację zasady obfitszego zastawiania stołu słowa Bożego (KL 51). Na pewno różnie będzie się wartościować dodaną w nowym tekście normę o zachowaniu — o ile jest jeszcze przestrzegany — zwyczaju klęczenia przez wiernych w czasie od epiklezy do *Amen* po doksologii (IGMR³ 43). Dla jednych może to być nieuzasadnionym archaizmem, wyrazem braku zrozumienia dla pokutnego i adoracyjnego znaczenia gestu przyklęknięcia, dla innych zaś — przypomnieniem czcigodnej tradycji nakazującej w taki sposób wyrażać cześć dla Najświętszych Postaci.

Przykładów różnych możliwych ujęć i odmiennych wartościowań podać można, oczywiście, więcej. Wszystko jednak sprowadza się do konstatacji, że również w przypadku czynności tak prostej, jak lektura porównawcza zawartości poprzedniej i obecnej wersji *Wprowadzenia ogólnego do Mszału rzymskiego*, treść sformułowanych sądów zależy będzie od przyjętej subiektywnie perspektywy: od pewnych indywidualnych założeń i oczekiwań w stosunku do nowego tekstu. Zakładając więc z góry, iż ewentualny zarzut subiektywnej wybiórczości i niekompletności niniej-

² Zob. KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, nr 24, 41–49 oraz KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Zalecenia w związku z Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, nr 9, w: L. BAÄLER, *Kościół dla dzieci*, Kielce 1993, s. 7nn.

szego opisu zmian wprowadzonych w trzecim wydaniu *Institutio generalis* jest słuszny, wypada na wstępie zauważyć, że:

- (1) referowane poniżej punkty nie uwzględniają wszystkich innowacji wprowadzonych w trzeciej edycji *Wprowadzenia*;
- (2) dokonując wyboru, starano się uwzględnić w opisie te nowości, które odnoszą do wymiaru obrzędowego liturgii, przez co, jak się wydaje, najbardziej mogą zainteresować tych, którzy — czy to jako duchowni, czy jako świeccy — podejmują się odpowiedzialności za formację służby liturgicznej i zewnętrzny kształt liturgii w swoich wspólnotach;
- (3) przedstawiając zagadnienia związane z obrzędowością, ograniczono się do ukazania nowości dotyczących postaw, wybranych gestów oraz czynności wykonywanych przez poszczególnych uczestników zgromadzenia liturgicznego;
- (4) dla przejrzystości opisu przypomniano równocześnie niektóre sformułowania z drugiego wydania *Institutio generalis*;
- (5) zasadniczo posługiwano się jedynie opisem zawartości poszczególnych punktów dokumentu, jedynie w kilku przypadkach — co wyraźnie poniżej zaznaczono — wskazano na pewne wątpliwości, własne sugestie i komentarze autora odnośnie interpretacji referowanych norm.

1. Postawy ciała, wybrane gesty

W nowym tekście *Wprowadzenia* uznano za stosowne dodanie pewnych komentarzy odnoszących się do wszystkich czynności wykonywanych w czasie liturgii przez kapłana, diakona, posługujących i wiernych. Obrzędy, tzn. postawy ciała i gesty, mają odznaczać się następującymi przymiotami:

- (1) powinny odznaczać się szlachetną prostotą,
- (2) powinny w sposób zrozumiały wyrażać swe pełne znaczenie,
- (3) powinny pobudzać do aktywnego uczestnictwa.

Zaleca się przy tym, by odnośnie obrzędów, czyli gestów i postaw, kierować się bardziej przepisami prawa liturgicznego i przekazaną praktyką rytu rzymskiego, niż własnymi upodobaniami i osądem (IGMR³ 42).

Oczywiście, w nowej edycji *Wprowadzenia* znalazły się wszystkie wcześniejsze uwagi odnoszące się do znaczenia wspólnie wykonywanych czynności i gestów:

- (1) są one znakiem jedności zgromadzonej wspólnoty,
- (2) są one znakiem wyrażającym intencje i wewnętrzne nastawienie uczestników (IGMR³ 42).

W trakcie liturgii osobą najbardziej odpowiednią do podawania ludowi pewnych wskazań odnoszących się do postaw i gestów jest diakon (IGMR³ 171). Takie wskazania może także podawać kapłan lub jeden z posługujących. *Wprowadzenie* nie wymienia wyraźnie, o którego z posługujących chodzi — wydaje się, że mógłby to być np. komentator (zob. IGMR³ 43).

1.1. Postawa stojąca

Normy znajdujące się we *Wprowadzeniu ogólnym* odnoszące się do postawy stojącej nie uległy zmianie. Wierni stoją od rozpoczęcia śpiewu na wejście (lub — jeśli nie ma śpiewu na wejście — od momentu, gdy kapłan podchodzi do ołtarza) aż do zakończenia kolekty. Następnie, stoi się w czasie śpiewu przed Ewangelią, w czasie proklamacji Ewangelii, w czasie składania wyznania wiary, w czasie modlitwy wiernych i wreszcie od modlitwy nad darami aż do zakończenia Mszy św., z wyjątkiem tych chwil, gdy zajmuje się inną postawą (IGMR³ 43). Ponieważ w nowej wersji *Wprowadzenia ogólnego* wyraźnie wskazano, iż miejsce sekwencji, o ile się ją wykonuje, jest po śpiewie *Alleluja* przed proklamacją Ewangelii, oznacza to, iż w czasie sekwencji przyjmuje się postawę stojącą (IGMR³ 64).

1.2. Postawa siedząca

Postawę siedzącą przyjmuje się w czasie proklamacji słowa Bożego (z wyjątkiem Ewangelii), w czasie zalecanej po pierwszym i drugim czytaniu chwili ciszy, w czasie wykonywania psalmu, w czasie homilii i w czasie obrzędu przygotowania darów. Postawę tę przyjmuje się też w czasie *silentium sacrum* po przyjęciu Komunii św. (IGMR³ 43). Jak wspomniano wcześniej, nie powinno się siedzieć, gdy wykonywana jest sekwencja: powinno się wówczas przyjąć postawę stojącą (IGMR³ 64).

1.3. Postawa klęcząca

Punkty dotyczące postawy klęczącej zostały w nowej edycji *Wprowadzenia* nieznacznie rozszerzone. Postawę klęczącą przyjmują diakoni i wierni w czasie konsekracji. Dodano w nowej edycji, iż jeśli z różnych powodów wierni w tym czasie stoją, wówczas w momencie, gdy kapłan ukazuje Najświętsze Postacie wykonują głęboki ukłon. Dodano ponadto wzmiankę o tym, iż godne zalecania byłoby zachowanie — jeśli jeszcze jest przestrzegany — zwyczaju klęczenia w czasie całej modlitwy eucharystycznej: od zakończenia śpiewu *Święty* aż do *Amen* po doksolgii (IGMR³ 43).

1.4. Przyklęknięcia

Jeśli chodzi o normy odnoszące się do postaw i gestów wykonywanych w czasie Mszy św., punkty dotyczące gestu przyklęknięcia zostały poddane w trzecim wydaniu *Wprowadzenia ogólnego do Mszału rzymskiego* wyraźnej korekcie. Dodano w nowej edycji praktyczną uwagę, że przyklęka się dotykając ziemi prawym kolaniem. Gest ten wyraża uwielbienie zastrzeżone dla Najświętszego Sakramentu. Przyklęka się też przed krzyżem w okresie od adoracji w Wielki Piątek do rozpoczęcia Wigilii Paschalnej (IGMR³ 274).

W czasie Mszy św. wskazuje się — podobnie jak w wydaniu drugim — na trzy przyklęknięcia wykonywane przez kapłana: po ukazaniu Ciała Pańskiego, po ukazaniu kielicha z Krwią Pańską oraz przed spożyciem Komunii (IGMR³ 274). Ponadto,

w dotychczasowym tekście istniała wzmianka o wykonywaniu przyklęknięcia za każdym razem, gdy przechodzi się przed tabernakulum umieszczonym w prezbiterium z tyłu za ołtarzem (IGMR² 233). Ta właśnie norma w nowej edycji uległa zmianie. Wyraźnie zaznaczono, iż w czasie trwania celebracji liturgicznej przy przechodzeniu przed tabernakulum umieszczonym w prezbiterium z tyłu za ołtarzem nie wykonuje się gestu przyklęknięcia (IGMR³ 274). Wydaje się, że argumentem uzasadniającym powyższą normę jest ten fakt, iż w czasie trwania akcji liturgicznej jej ośrodkiem jest ołtarz, nie tabernakulum, i to właśnie ku ołtarzowi kieruje się odpowiednie oznaki szacunku (ukłon głęboki).

Zachowano w nowych przepisach normę dotyczącą wykonywania przyklęknięcia przez kapłana i służbę liturgiczną przed tabernakulum umieszczonym w prezbiterium za ołtarzem, gdy procesjonalnie zbliżają się do ołtarza w procesji wejścia i kiedy po końcowym błogosławieństwie udają się do zakrystii. Zaznaczono wyraźnie, że posługujący niosący w procesji krzyż i świece w miejsce przyklęknięcia czynią skłon głową. Domyślać się można, iż dotyczyć to może również niosących inne przedmioty utrudniające przyklęknięcie, jak Ewangeliarz, lekcjonarz, trybularz, itp. Kapłan oraz pozostali posługujący nie niosący w procesji odpowiednich paramentów, zanim oddadzą odpowiedni gest szacunku ołtarzowi, powinni wykonać przyklęknięcie przed tabernakulum. Jeśli jednak tabernakulum umieszczone jest nie w prezbiterium, lecz w bocznej kaplicy, wówczas — jak zaznaczono — podążający w orszaku procesyjnym nie zatrzymują się, ani nie wykonują żadnego przyklęknięcia (IGMR³ 274).

Warto jednakże wiedzieć, iż dodane w nowej edycji *Wprowadzenia ogólnego* normy nie korespondują w pełni z aktualnie obowiązującymi przepisami polskimi. Przepisy wykonawcze Episkopatu Polski do instrukcji *Inestimabile donum* polecają, by przyklękano przed tabernakulum umieszczonym w prezbiterium zawsze, ile razy dla spełnienia funkcji liturgicznej przechodzi się z jednej strony prezbiterium na drugą³.

1.5. Ukłony

W porównaniu z dotychczasową wersją *Wprowadzenia*, nieco rozbudowane zostały punkty odnoszące się do ukłonów. Dodano uzasadnienie tego gestu: wyraża on szacunek dla osoby lub pewnych insygniów (IGMR³ 275).

Wymieniane są dwa rodzaje ukłonów: skłon głowy i ukłon głęboki. Skłon głowy wykonuje się w trakcie liturgii zawsze, gdy wymienia się razem trzy osoby Boskie, ilekroć wymienia się imię Jezus, imię Maryja, a także imię świętego czczonego w trakcie danej celebracji (IGMR³ 275). Dodano wzmiankę, że posługujący niosący

³ Zob. *Przepisy wykonawcze Konferencji Episkopatu Polski do instrukcji „Inestimabile donum”*, nr III, w: J. MIAZEK (opr.), „*To czyńcie na moją pamiątkę*” *Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 282.

w trakcie procesji krzyż i świece w miejsce przyklęknienia wykonują skłon głową (IGMR³ 274). Uwaga ta prawdopodobnie dotyczy również tych, którzy w procesji niosą inne przedmioty utrudniające przyklękanie (np. Ewangeliarz, trybularz, itp.)⁴.

Uklon głęboki, czyli uklon całym ciałem, wykonuje kapłan w czasie recytowania modlitw: „Oczyść serce i wargi moje...” oraz „W duchu pokory i z sercem skruszonym...”. Kapłan wykonuje ten gest również wtedy, gdy w I modlitwie eucharystycznej wypowiada słowa: „Prosimy Cię...” Uklon ten wykonują wierni w trakcie wypowiedzania słów *Credo*, gdy wyznaje się wiarę we Wcielenie Syna Bożego za sprawą Ducha Świętego (IGMR³ 275). W nowym wydaniu *Wprowadzenia* pojawiło się wreszcie zdanie o wykonywaniu głębokiego uklonu przed i po okadzeniu osoby lub przedmiotu, z wyjątkiem jednak okadzania ołtarza i darów (IGMR³ 277).

1.6. Okadzenia

Relatywnie dosyć liczne w trzeciej edycji *Wprowadzenia ogólnego* są dodane do dotychczasowego tekstu normy odnoszące się do wykonywanych w trakcie akcji liturgicznej okadzeń. Nowa wersja, oczywiście, w większości powtarza sformułowania wydania poprzedniego. Dodane do wydania trzeciego zdania odnoszące się do gestu okadzenia pochodzą w większości z *Caeremoniale Episcoporum*, które ma charakter wzorca (IGMR³ 112).

Gest okadzenia zaliczony jest do czynności związanych z bardziej uroczystą oprawą obrzędów. Taką uroczystą oprawę zaleca się zwłaszcza w niedzielę i święta. Okadzenie oznacza: (1) szacunek oddawany osobie lub przedmiotom, (2) modlitwę (IGMR³ 276). W liturgii stosuje się dwa rodzaje okadzeń: trzema lub dwoma prowadzeniami trybularza. Trzema prowadzeniami trybularza okadza się Najświętszy Sakrament, relikwie Krzyża, obrazy Chrystusa wystawione do publicznej czci wiernych, dary ofiarne, krzyż ołtarzowy, księgę Ewangelii, paschał, kapłana i lud. Również trzema prowadzeniami trybularza okadza się ciało zmarłego.

Dwoma prowadzeniami trybularza okadza się relikwie i obrazy świętych wystawione do publicznej czci wiernych. Czyni się to jednak jedynie na początku Mszy św. W nowej edycji *Wprowadzenia* dopuszczalne staje się okadzenie darów ofiarnych przez nakreślenie nad nimi trybularzem znaku krzyża. Jest to wyraźne nawiązanie do sposobu okadzenia darów obowiązującego w rubrykach przed Soborem Watykańskim II (IGMR³ 277).

W trakcie Mszy św. gest okadzenia wykonuje się: na początku liturgii, przy okazji proklamacji Ewangelii, w czasie obrzędu przygotowania darów i wreszcie w czasie modlitwy Eucharystycznej po konsekracji (IGMR³ 276). Przed okadzeniem kapłan nakłada kadzidło do trybularza, po czym kreśli w milczeniu znak krzyża nad ogniem (IGMR³ 277). W procesji wejścia niosący trybularz znajduje się na począt-

⁴ Zob. *Caeremoniale Episcoporum*, nr 70.

ku orszaku procesyjnego przed akolitami niosącymi krzyż i świece (IGMR³ 120). Po dojściu do ołtarza, kapłan okadza krzyż i ołtarz (IGMR³ 123). Krzyż okadza się trzema prowadzeniami trybularza, przed i po okadzeniu wykonuje się głęboki ukłon. Ołtarz okadza się, obchodząc go dokoła (bez ukłonu przed i po okadzeniu). Nie ma żadnej wzmianki o liczbie okadzeń oddawanych ołtarzowi. Jeśli ołtarza nie można obejść dokoła, najpierw okadza się jego stronę prawą, potem lewą (IGMR³ 277). Nowy tekst *Wprowadzenia* dość konsekwentnie sugeruje, by, o ile to tylko możliwe, okadzać najpierw krzyż, potem ołtarz: wśród okadzanych przedmiotów na pierwszym miejscu wymieniany jest krzyż, potem ołtarz (IGMR³ 123, 144, 211). Oczywiście, nadal dopuszczalne jest okadzenie krzyża nie tylko przed, lecz też w trakcie okadzania ołtarza. Jeśli przy ołtarzu umieszczone są obrazy świętych lub relikwie wystawione do publicznej czci, wówczas oddaje się im cześć okadzając je dwoma prowadzeniami trybularza, przed i po okadzeniu wykonuje się głęboki skłon. Obrazy świętych i relikwie okadza się tylko na początku obrzędów, nie czyni się tego na przygotowanie darów (IGMR³ 277). Przy wykonywaniu czynności okadzenia kapłanowi asystuje diakon (IGMR³ 173) lub — jeśli nie ma diakona — akolita (IGMR³ 190).

Kolejny raz czynność okadzenia wykonuje się przy okazji proklamacji Ewangelii. Księga Ewangelii niesiona w procesji wejścia przez diakona lub lektora (może być lekko uniesiona) składana jest na ołtarzu. Przed proklamacją Ewangelii diakon lub kapłan po złożeniu ukłonu ołtarzowi podnosi Ewangeliarz z ołtarza i w asyście turyfera i akolitów niosących świece kieruje się ku ambonce. Po dialogu z ludem i po uczynieniu znaku krzyża na czole, ustach i piersi, okadza się księgę trzema prowadzeniami trybularza: pierwsze pośrodku, potem lekko w lewą i lekko w prawą stronę (IGMR³ 175, 277). Można dodać w tym miejscu uwagę, iż jeśli przewodniczącym liturgii słowa jest biskup, wówczas i diakon, i kapłan przed proklamacją Ewangelii proszą go o błogosławieństwo. Jeśli natomiast przewodniczy kapłan, wówczas jedynie diakon prosi o błogosławieństwo: gdy przewodniczącym liturgii jest prezbiter, wówczas inny kapłan czytający Ewangelię nie prosi go o błogosławieństwo (IGMR³ 212).

Kolejny raz wspomina nowa edycja *Wprowadzenia* o czynności okadzenia przy okazji opisu obrzędu przygotowania darów (IGMR³ 144, 277). Okadzane są dary (trzy prowadzenia trybularza lub przez uczynienie trybularzem znaku krzyża nad darami, bez ukłonów przed i po okadzeniu), krzyż ołtarzowy (trzy prowadzenia, ukłon głęboki przed i po okadzeniu) oraz ołtarz (obchodząc go dokoła, bez ukłonów przed i po okadzeniu). Następnie diakon lub akolita okadza kapłana i zgromadzony lud (trzy prowadzenia trybularza, głęboki ukłon przed i po okadzeniu). Nowa edycja *Wprowadzenia* dodaje też uzasadnienie gestu okadzenia kapłana i ludu: wskazuje on na sakramentalny charakter posługi kapłana i chrzcielną godność zgromadzonego ludu Bożego (IGMR³ 75).

Ostatni raz wspomina nowa edycja *Wprowadzenia* o znaku okadzenia w czasie modlitwy eucharystycznej. Jeśli jest kilku diakonów, wówczas jeden z nich po sło-

wach konsekracji okadza najpierw Hostię, potem Kielich trzema prowadzeniami trybularza (IGMR³ 179, 277). Czynność tę może wykonać też jeden z posługujących (IGMR³ 150).

2. Czynności biskupa, kapłana, diakona, ustanowionych akolitów, ustanowionych lektorów i innych posługujących

W nowej edycji *Wprowadzenia ogólnego* punkty dotyczące posług wykonywanych przez poszczególne osoby tworzące zgromadzenie liturgiczne zostały poddane w porównaniu z dotychczasowym tekstem widocznej korekcie. Dodatkowe punkty odnoszą się niemal do każdego z osobna uczestników liturgicznego zgromadzenia: do biskupa, kapłana, diakona, ustanowionego akolity, ustanowionego lektora i pozostałych posługujących. Sugerować to może, że sytuacja braku w liturgii diakonów, braku ustanowionych akolitów i lektorów oraz braku posługujących świeckich raczej uznana być powinna za nadzwyczajną. Liturgiczne posługi pełnione przez diakonów, ustanowionych akolitów, lektorów i posługujących świeckich nie są zastrzeżone jedynie dla alumnów przygotowujących się do kapłaństwa, lecz w świetle odnowionego tekstu *Wprowadzenia ogólnego* jeszcze wyraźniej wydają się być zwyczajnym miejscem, w którym dorosły chrześcijanin realizuje swoje chrzcielne powołanie i pełni zadania wynikające z jego udziału w kapłańskiej, prorockiej i królewskiej misji Chrystusa.

2.1. Czynności biskupa

W nowej edycji *Wprowadzenia ogólnego* wyraźnie rozbudowane zostały te punkty, które odnoszą się do kompetencji biskupa miejsca i Konferencji Episkopatu. Zebrano je jeszcze raz, osobno, w nowym, dziewiątym rozdziale *Wprowadzenia*. Jeśli chodzi o czynności wykonywane przez biskupa w trakcie akcji liturgicznej, w nowym wydaniu dodano uwagę, że we wspólnocie liturgicznej zgromadzonej pod jego przewodnictwem w otoczeniu kapłanów, diakonów i posługujących świeckich prawdziwie uobecnia się Kościół. Obowiązujące normy liturgiczne, do których należy się odwołać, gdy w trakcie celebracji obecny jest biskup, czy to przewodnicząc obrzędowi, czy jedynie w nim uczestnicząc, znajdują się — jak zaznaczono — w *Ceremoniale Episcoporum* (IGMR³ 112).

Niektóre zdania zaczerpnięte z ceremoniału biskupów zostały włączone do nowego tekstu *Wprowadzenia*. Jeśli np. podczas liturgii obecny jest biskup nie sprawujący Eucharystii, powinien wówczas, ubrany w albę, krzyż pectoralny, stulę i kapę, przewodniczyć liturgii słowa i udzielić błogosławieństwa na zakończenie (IGMR³ 92).

Biskup udziela błogosławieństwa diakonowi lub kapłanowi przed proklamacją Ewangelii (IGMR³ 212). Po odczytaniu tekstu Ewangelii, proklamujący ją całuje księgę na znak czci lub zanoszą do ucałowania biskupowi. W bardziej uroczyste ob-

chody biskup może udzielić księgą Ewangelii błogosławieństwa (IGMR³ 175). Zastanović się tutaj można, czy gest błogosławieństwa Ewangeliażem jest zastrzeżony tylko dla biskupa, czy nie mógłby go również w bardziej uroczystych obchodach wykonać kapłan?

Do tekstu *Wprowadzenia ogólnego* włączone również zostały niektóre normy odnoszące się do sposobu wymieniańia w modlitwie eucharystycznej imienia biskupa. Jeśli biskup sprawuje liturgię poza własną diecezją, wówczas po modlitwie za papieża dodaje wezwanie za siebie samego, następnie za biskupa lokalnego Kościoła. W tym miejscu wymienić można również imię biskupa koadiutora lub biskupa pomocniczego. Jeśli jest kilku biskupów pomocniczych, posłużyć się można formułą „za biskupa N. i jego biskupów pomocniczych”. Nie przewiduje się wymieniańia imion innych, nawet obecnych na liturgii biskupów (IGMR³ 149).

Kolejne miejsce, w którym znalazły się zdania zaczerpnięte z ceremoniału biskupów, to normy dotyczące sposobu wykonania błogosławieństwa na zakończenie Eucharystii. Zaznaczono, iż biskup udzielając błogosławieństwa na zakończenie Mszy św. czyni znak krzyża trzykrotnie (IGMR³ 167).

2.2. Czynności kapłana

Wśród opisu czynności wykonywanych w trakcie liturgii przez poszczególne osoby zdecydowanie najwięcej miejsca zajmują we *Wprowadzeniu ogólnym* opisy odnoszące się do czynności kapłana, też najliczniejsze są zmiany dokonane w tej części *Wprowadzenia*. Uznano za zasadne dodanie w tekście norm odnoszących się ogólnie do sposobu sprawowania czynności liturgicznych przez kapłana (uwagi te odnoszą się również do innych uczestników). Zaleca się, by obrzędy wykonywane tak przez kapłana, jak przez diakona i posługujących odznaczały się szlachetną prostotą, w sposób zrozumiały wyrażały swe pełne znaczenie i pobudzały do aktywnego uczestnictwa. Jeśli chodzi o sposób sprawowania obrzędów, powinni się kapłani kierować bardziej przepisami prawa liturgicznego i przekazaną praktyką rytu rzymskiego, niż własnymi upodobaniami czy osądem (IGMR³ 42). Wcześniejsze przygotowanie do sprawowania liturgii uwzględniać ma normy zamieszczone w liturgicznych księgach, a kapłanowi przewodniczącemu przysługuje — jeśli chodzi o możliwości stosowania pewnych adaptacji pastoralnych — tylko to, co rzeczywiście wynika z prawa liturgicznego (IGMR³ 111).

Pewne dodatkowe uwagi pojawiły się w nowym tekście odnośnie Mszy św. koncelebrowanych. Poza przypadkami wymienianymi już w drugim wydaniu, poleca się sprawować Mszę św. koncelebraną również w czasie obrzędu błogosławienia opata. Jeśli w danym kościele lub kaplicy sprawowana jest Msza św. koncelebrovana, wówczas w tym samym czasie nie powinno się w innym miejscu świątyni sprawować Mszy św. indywidualnie. Nie pozwala się sprawować Mszę św. indywidualnie (jeśli jest przewidziana koncelebra) w czasie Mszy Wieczerzy Pańskiej i w Wigilię Paschalną (IGMR³ 199). Kapłani, którzy znajdują się na liturgii jako goście mają być chętnie dopuszczani do sprawowania mszy koncelebrowanej, jed-

nak po sprawdzeniu, czy rzeczywiście są kapłanami (IGMR³ 200). Jeśli koncelebransów jest wielu, wówczas oprócz przygotowania odpowiedniej liczby krzesel, książek, można przygotować więcej niż jeden kielich (IGMR³ 207, 285). Uznano wreszcie za wskazane wprowadzenie pewnych norm odnośnie wkradającego się w niektórych miejscach zwyczaju zastępowania przez kapłanów koncelebrujących głównego celebransa w wykonywaniu czynności do niego należących. Nie powinno się tego czynić. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy na liturgii obecny jest biskup. Pomimo iż głównym celebransem jest kapłan, to biskup powinien przewodniczyć liturgii słowa i udzielić błogosławieństwa na zakończenie (IGMR³ 92, 108).

Przed rozpoczęciem obrzędów poleca się przygotować na stole odpowiednie paramenty służące do sprawowania liturgii. W nowym tekście *Wprowadzenia* dodano uwagę, że kielich można nakryć welonem w kolorze dnia lub w kolorze białym (IGMR³ 118)⁵ Białą kolor powinien mieć obrus na ołtarzu (IGMR³ 117).

Po dojściu do ołtarza kapłan, diakon i posługujący czynią głęboki skłon, następnie kapłan i diakon całują ołtarz (IGMR³ 122). Jeśli dokonuje się okadzenia krzyża i ołtarza, kapłan wcześniej nakłada kadzidło i w milczeniu błogosławi ogień (IGMR³ 120). Główny celebrans nie powinien być w dokonywaniu czynności okadzenia ołtarza i krzyża zastępowany przez koncelebransa (IGMR³ 211).

W części dotyczącej liturgii słowa dodane zostały uwagi, iż jeśli nie ma diakona, Ewangelię czyta jeden z koncelebransów. Jeśli przewodniczącym jest biskup, kapłan prosi go o błogosławieństwo. Tego się nie czyni, jeśli przewodniczącym liturgii słowa jest inny kapłan (IGMR³ 212). Kiedy diakon lub kapłan przynosi księgę Ewangelii z ołtarza na ambonkę, wszyscy na znak szacunku zwracają się w jej kierunku (IGMR³ 133). Przypomniano w trzecim wydaniu *Wprowadzenia*, że osoba świecka nie może głosić homilii — ten element zastrzeżony jest zwłaszcza dla przewodniczącego liturgii. Może jednak wygłosić ją jeden z koncelebransów, ewentualnie diakon — z mandatu kapłana. Może też wygłosić ją biskup lub kapłan nie sprawujący danej Mszy św. Zaleca się po homilii (podobnie jak po pierwszym i drugim czytaniu) zachować chwilę milczenia (IGMR³ 56, 66).

W trakcie odmawiania Symbolu, na słowa wyznania wiary we Wcielenie Syna Bożego kapłan i wszyscy wierni wykonują skłon ciałem. Nowe *Wprowadzenie* wyraźnie zaznacza, że powinien to być ukłon głęboki (IGMR³ 137). Podobnie głęboki ukłon wykonuje kapłan, gdy recytuje słowa: „Przyjmij nas, Panie...” (IGMR³ 143).

Jeśli chodzi o modlitwę powszechną, wprowadzono w nowej edycji normę, by celebrans wprowadzał i konkludował modlitwę od miejsca przewodniczenia (IGMR³ 71). Nie powinien zatem czynić tego jeden z koncelebransów: czynność ta powinna być zastrzeżona dla głównego celebransa.

⁵ Zob. *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Warszawa–Poznań 2001, nr 95.

W punktach odnoszących się do obrzędu przygotowania darów, wśród czynności kapłana dodana została uwaga, że słowa: „Błogosławiony jesteś, Panie...” wypowiedziane są zasadniczo po cichu. Jeśli jednak nie wykonuje się w tym czasie śpiewu ani nie grają organy, wówczas można je wypowiedzieć głośno, lud odpowiada odpowiednią formułą (IGMR³ 142). Jeśli wykonuje się okadzenie darów, wówczas dopuszcza się, by uczynić to trzema prowadzonymi trybularza lub czyniąc nad darami znak krzyża (IGMR³ 277). W Mszy św. koncelebrowanej przez wielu kapłanów, koncelebransi podchodzą do ołtarza po wypowiedzeniu przez kapłana przewodniczącego słów modlitwy nad darami (IGMR³ 215).

W części *Wprowadzenia* odnoszącej się do czynności kapłana w trakcie modlitwy eucharystycznej dodane zostały uwagi przypominające, że dopuszcza się korzystanie jedynie z tekstów znajdujących się w mszale. Ponadto, wierni nie powinni wypowiadać tekstów, które są przewidziane dla kapłana. Przypomina się też, że odpowiednie partie modlitwy eucharystycznej może kapłan wykonać śpiewem (IGMR³ 147). Kiedy w modlitwie eucharystycznej wymienia się imię papieża i biskupa, można dodać również imię biskupa pomocniczego. Jeśli w diecezji jest kilku biskupów pomocniczych, wówczas nie wymienia się ich imion, lecz po modlitwie za biskupa miejsca dodać można słowa: „(...) i za jego biskupów pomocniczych” (IGMR³ 149). W trakcie doksológii kończącej modlitwę eucharystyczną to diakon i kapłan, a nie świeccy podnoszą i kładą na korporale patenę i kielich (IGMR³ 151). Słowa doksológii wypowiedziane powinny być przez kapłana, nie przez świeckich: świeccy włączają się w uwielbienie wypowiadając *Amen* (IGMR³ 236). Czwartą Modlitwą Eucharystyczną można się posługiwać także wtedy, gdy zalecana jest prefacja własna oraz w niedziele okresu zwykłego (IGMR³ 365).

Odnośnie przekazywania znaku pokoju dodana została uwaga, że kapłani i wierni powinni przekazywać go sobie w jeden, nie rażący przesadą sposób (IGMR³ 82). Kapłan przewodniczący, przekazując znak pokoju, nie powinien wychodzić poza prezbiterium. Dopuszcza się, by w czasie przekazywania sobie znaku pokoju wypowiedzieć odpowiednie słowa, np. „Pokój Pański niech będzie z tobą — Amen” Ustalenie zalecanej lokalnie formy przekazywania znaku pokoju powierzone jest gestii Konferencji Episkopatu (IGMR³ 154). Zachętę do przekazania znaku pokoju przekazuje wiernym diakon. Jeśli go nie ma — kapłan. Jeśli msza jest koncelebrowana, wówczas zachętę tę wypowiada jeden z koncelebransów (IGMR³ 239).

Bezpośrednio po przekazaniu sobie znaku pokoju rozpoczyna się czynność łamania chleba. Zaznaczono, że nie powinno się jej przesadnie wydłużać, oraz że zaszczona jest dla kapłana i diakona (IGMR³ 83). Po cichej modlitwie kapłan ukazuje ludowi Eucharystię. W nowej edycji *Wprowadzenia* zaznaczono, że kapłan czyni to, trzymając Hostię nad pateną lub nad kielichem (IGMR³ 84, 243).

Jeśli chodzi o sposób przyjmowania Komunii przez koncelebransów, usunięto w nowej wersji *Wprowadzenia* rozbudowane wcześniej przepisy dotyczące sposobu przyjmowania Komunii z użyciem łyżeczki lub rurki. Zachowano jedynie krótką

wzmiankę o takiej możliwości (IGMR³ 245). Odnośnie sposobu przyjmowania Krwi Pańskiej bezpośrednio z kielicha, wprowadzona została norma, by kapłani zbliżając się do kielicha, przyklękneli (IGMR³ 246). Po zakończeniu spożywania Komunii przez koncelebransów, jeden z nich może pomóc diakonowi w spożyciu pozostałej Krwi Pańskiej (IGMR³ 247). Powinno się uczynić to przy ołtarzu (IGMR³ 279, 284).

Jeśli chodzi o sposób udzielania Komunii wiernym, w nowej edycji wyraźnie przewiduje się, by Komunii udzielał kapłan przy pomocy innych kapłanów i diakonów. Dopuszcza się, by skorzystać z pomocy tak szafarzy nadzwyczajnych, jak i z pomocy wiernych proszonych o pomoc do konkretnej celebracji. Szafarze nadzwyczajni powinni przyjąć naczynie z Komunią od głównego celebransa (IGMR³ 162, 284). Ustalenie obowiązujących norm odnoszących się do udzielania Komunii znajduje się w gestii biskupa lub Konferencji Episkopatu (IGMR³ 387, 390).

Jeśli chodzi o sposób udzielania Komunii pod obiema postaciami, usunięto z tekstu *Wprowadzenia* normę dotyczącą możliwości jednoczesnego trzymania przez kapłana kielicha z Krwią Pańską i pateny z Ciałem Chrystusa. Zamiast tego dodane zostało zalecenie, by kielich z Krwią Pańską trzymał sam kapłan, a naczynie z konsekrowanymi Hostiami posługujący (IGMR³ 287).

Bardziej dokładnie opisano w nowym tekście *Wprowadzenia* sposób wykonywania błogosławieństwa na zakończenie Mszy św. Dodano słowa o trzymaniu przez kapłana lewej ręki na piersi i wykonywaniu prawą znaku krzyża nad ludem (IGMR³ 167). Po formule rozesłania wypowiedzianej przez diakona lub (jeśli nie ma diakona) przez kapłana, kapłan (z diakonem) całują ołtarz, a następnie kapłan, diakon i posługujący czynią głęboki ukłon ołtarzowi i udają się do zakrystii (IGMR³ 90). Jeśli w prezbiterium umieszczone jest tabernakulum, ostatnim gestem jest przyklęknienie (IGMR³ 274).

2.3. Czynności diakona

Wśród posługujących w liturgii pierwsze miejsce po kapłanie, na mocy przyjętych święceń, zajmuje diakon (IGMR³ 94). Podobnie jak we wcześniejszej wersji, przewiduje się w trzeciej edycji *Wprowadzenia*, że diakon asystuje kapłanowi w czasie okadzenia krzyża, ołtarza i darów (IGMR³ 173, 178), proklamuje Ewangelię, niekiedy głosi homilię, czyniąc to z mandatu kapłana (IGMR³ 66, 171), z ambonki lub innego odpowiedniego miejsca podaje wezwania modlitwy powszechnej (IGMR³ 71, 177), posługuje kapłanowi, pomaga kapłanowi w łamaniu i podawaniu koncelebransom Ciała Pańskiego po przekazaniu znaku pokoju (IGMR³ 83), udziela wiernym Komunii zwłaszcza pod postacią wina (IGMR³ 182), podaje wiernym pewne wskazania dotyczące gestów i postaw w liturgii (IGMR³ 61), po rozesłaniu ludu razem z kapłanem całuje ołtarz, a następnie z kapłanem i innymi asystującymi wykonuje przed ołtarzem głęboki skłon i udaje się do zakrystii (IGMR³ 90, 186). Jeśli nie ma innych posługujących, wówczas wykonuje konieczne posługi przy ołtarzu, np.

gdy nie ma lektora wówczas diakon, oprócz Ewangelii, powinien również czytać lekcje (IGMR³ 176).

Dokładniej opisano w nowej edycji sposób proklamacji Ewangelii. Dodano uwagę, że po przyniesieniu księgi Ewangelii w procesji wejścia przez diakona (lub przez lektora) najbardziej właściwym miejscem złożenia Ewangeliarza jest ołtarz. Trzymający Ewangeliarz nie wykonuje przed ołtarzem gestu rewerencji (IGMR³ 173). W czasie śpiewu przed Ewangelią diakon pomaga kapłanowi — o ile wykonywane są w czasie liturgii okadzenia — w nakładaniu kadzidła do trybularza. Następnie czyniąc głęboki ukłon prosi kapłana o błogosławieństwo. Udaje się w kierunku ołtarza, kłania się przed nim, podnosi księgę Ewangelii i w asyście turyfera oraz akolitów zmierza do ambonki. Rozpoczynając dialog z ludem na słowa: „Pan z wami?” nie rozkłada się rąk. Wypowiadając wprowadzenie: „Słowa Ewangelii...”, czyni kciukiem znak krzyża na księdze, następnie na czole, ustach i piersi. Po okadzeniu księgi (trzema prowadzeniami trybularza: pierwsze pośrodku, drugie — lekko w lewo, trzecie — lekko w prawo) proklamuje Ewangelię. Po odczytaniu tekstu może diakon oddać cześć księdze przez ucałowanie, może również zanieść księgę do ucałowania biskupowi. W bardziej uroczyste obchody dopuszcza się, by biskup udzielił błogosławieństwa księgą. Po tym obrzędzie odnosi się księgę na stolik lub inne godne miejsce (IGMR³ 175). Jeśli nie ma diakona, wówczas Ewangelię proklamuje jeden z obecnych kapłanów (IGMR³ 212).

Odnosnie modlitwy wiernych nowa edycja *Wprowadzenia* zaznacza, że jeśli nie ma diakona, wówczas z ambonki lub innego odpowiedniego miejsca poszczególne intencje podać może kantor, lektor lub wierny świecki. Same wezwania powinny być krótkie, nie powinny mieć cech pouczania (IGMR³ 71).

Gdy rozpoczyna się przygotowanie darów i kapłan przez chwilę zostaje na miejscu przewodniczenia, diakon razem z innymi posługującymi przygotowuje ołtarz. Następnie, stojąc obok kapłana, pomaga w obrzędzie przyniesienia darów przez lud. Dalej, diakon podaje kapłanowi patenę z chlebem do konsekracji, miesza wodę z winem i podaje kielich kapłanowi. Można też kielich przygotować na stoliku. Jeśli używa się kadzidła, diakon asystuje kapłanowi przy okadzeniu darów, krzyża i ołtarza. Następnie diakon okadza kapłana, koncelebransów i lud. Gest okadzenia kapłana, koncelebransów i ludu może też być wykonany przez akolitę. W czasie modlitwy eucharystycznej diakon stoi lekko z tyłu za kapłanem, aby — jeśli zachodzi potrzeba — usługiwać przy kielichu i przy mszale (IGMR³ 215). Diakon kłęczy od epiklezy aż do podniesienia kielicha po konsekracji Krwi Pańskiej (IGMR³ 90). Jeśli jest kilku diakonów, jeden z nich może dokonać okadzenia Hostii i kielicha w czasie konsekracji. Najświętsze Postacie okadza się trzema prowadzeniami trybularza. W czasie doksológii diakon podnosi kielich (IGMR³ 178, 179).

Do diakona należy podawanie wezwania do przekazania sobie znaku pokoju. Jeśli nie ma diakona, wezwanie kieruje jeden z koncelebransów (IGMR³ 239).

Diakon (lub gdy nie ma diakona — jeden z koncelebransów) pomaga głównemu celebransowi w czynności łamania chleba i rozdawania go koncelebransom (IGMR³

240). Po przyjęciu Komunii przez kapłana diakon przyjmuje Komunię pod obiema postaciami, a następnie pomaga kapłanowi w udzielaniu jej wiernym. Jeśli wierni przyjmują obie postacie, wówczas diakon trzyma kielich i pije z niego jako ostatni. Jeden z koncelebransów może pomóc diakonowi w spożyciu pozostałej Krwi Pańskiej (IGMR³ 247). Kapłanowi lub diakonowi w spożyciu Krwi Pańskiej pomoc może również akolita (IGMR³ 284). Pozostałą po Komunii Krew Pańską powinno się spożyć przy ołtarzu (IGMR³ 279).

Po zakończeniu udzielania Komunii, gdy kapłan wraca na swoje miejsce, diakon przy ołtarzu zbiera części Hostii, przenosi naczynia liturgiczne na stolik i tam dokonuje puryfikacji. Dopuszczalne jest, by pozostawić naczynia na stoliku i puryfikować je po zakończeniu liturgii (IGMR³ 183). W puryfikacji naczyń diakona może zastąpić akolita (IGMR³ 247).

Do czynności diakona zalicza się wreszcie podanie ludowi odpowiednio krótkich ogłoszeń (jeśli zachodzi taka potrzeba), podanie wezwania do pochylenia głowy i rozesłanie. Odpowiednią zachętę do pochylenia głowy wypowiada się wtedy, gdy w liturgii stosuje się uroczystą formę błogosławieństwa (IGMR³ 239).

2.4. Czynności ustanowionego akolity i ustanowionego lektora

Nowa redakcja *Wprowadzenia ogólnego* zdecydowanie częściej wymienia wśród posługujących w liturgii ustanowionych akolitów i lektorów (np. IGMR³ 191, 192). Z pewnością stanowi to wskazówkę, iż zachowują swą aktualność dokumenty liturgiczne (np. *Ministria quaedam*), które sugerują, by obecność ustanowionych posług nie była zastrzeżona wyłącznie dla wspólnot gromadzących alumnów przygotowujących się do przyjęcia sakramentu kapłaństwa, lecz stanowiła zwyczajną formę obecności odpowiednich posługujących w zgromadzeniach wiernych.

2.4.1. Czynności ustanowionego akolity

Do czynności właściwych akolity, podobnie jak dotychczas, zalicza *Wprowadzenie ogólne* posługę przy ołtarzu oraz pomoc kapłanowi i diakonowi. Dla akolitów powinno być przygotowane odpowiednie miejsce, z którego pełnić oni mogą liturgiczną posługę. Do akolity należy troska o przygotowanie ołtarza i naczyń liturgicznych, a także, jako szafarza nadzwyczajnego, pomoc w udzielaniu wiernym Komunii. Szczegółowo wylicza się, że zasadniczo do akolity należy posługa niesienia krzyża w czasie procesji wejścia (IGMR³ 120), do niego należy przygotowanie na ołtarzu korporału, puryfikaterza, palki i mszału, jak też pomoc w trakcie obrzędu przyniesienia darów przez wiernych (IGMR³ 140). Jeśli nie ma diakona, wówczas akolita asystuje kapłanowi przy okadzaniu darów, krzyża i ołtarza, w czasie obrzędów pomaga kapłanowi i diakonowi, podając im odpowiednie księgi. On także może dokonać okadzenia kapłana, koncelebransów i ludu (IGMR³ 190). Jeśli akolici jako szafarze nadzwyczajni pomagają przy udzielaniu Komunii, wówczas powinni przyjąć naczynie z rąk głównego celebransa (IGMR³ 162). Po zakończeniu udzielania Komunii akolita może zastąpić diakona w czynności przeniesienia naczyń liturgicznych na stolik i w puryfikacji (IGMR³ 247).

Jeśli jest kilku akolitów, wówczas dzielą między siebie poszczególne czynności liturgiczne. Jeśli jest tylko jeden, wówczas pełni jedynie funkcje najważniejsze, pozostałe pozostawiając posługującym świeckim. *Wprowadzenie* zaznacza bowiem, że czynności właściwe dla akolity pełnić mogą również świeccy, którzy otrzymują do tego albo liturgiczne błogosławieństwo, albo czasowe upoważnienie (IGMR³ 107). Wyraźnie wymieniono, iż takie czynności, jak: niesienie krzyża, świec, chleba, wina, wody, posługa trybularzem, nawet rozdawanie Komunii świętej (IGMR³ 100), przygotowanie na ołtarzu korporału, palki, puryfikaterza, mszału, pomoc w obrzędzie przyniesienia darów przez reprezentantów zgromadzonego ludu mogą być zastępczo pełnione przez wiernych świeckich (IGMR³ 139, 140). Decyduje o tym biskup miejsca (IGMR³ 107, 387).

2.4.2. Czynności ustanowionego lektora

W nowej edycji *Wprowadzenia* zaznaczono, że czynność proklamowania słowa Bożego z wyjątkiem Ewangelii, zgodnie z tradycją, powinna być sprawowana nie przez celebransa, lecz przez lektora. Nie powinni bowiem mający święcenia zastępować go w pełnieniu właściwych jemu funkcji (IGMR³ 99).

W procesji wejścia lektor może nieść lekcjonarz; powinna to być księga ozdobna, otoczona szacunkiem (IGMR³ 349). Również — jeśli nie ma diakona — może lektor nieść w procesji ozdobną, otaczaną szacunkiem księgę Ewangelii. Jeśli niesie się w procesji Ewangeliarz, wówczas można trzymać go lekko uniesiony, a niosący go idzie w procesji przed celebransem lub koncelebransami (IGMR³ 120, 194). Właściwym miejscem, z którego lektor wykonuje swą posługę proklamacji lekcji, jest ambonka lub pulpit (IGMR³ 58, 260). Jeśli nie ma psalmisty, wówczas lektor wykonuje również psalm. Jeśli nie ma diakona lub kantora, do lektora należy ponadto podawanie wiernym poszczególnych wezwań modlitwy wiernych (IGMR³ 99). Nie powinni lektorzy dzielić między siebie jednego czytania, tak jak zwyczajowo czyni się to z Pasją (IGMR³ 109).

Funkcje lektora mogą też wykonywane przez wiernych świeckich. Do pełnienia tych funkcji otrzymać mogą albo liturgiczne błogosławieństwo, albo czasowe upoważnienie (IGMR³ 101). Jeśli nie ma lektora, a jest obecny diakon, wówczas on przejmuje funkcje wykonywane przez lektora (IGMR³ 176).

2.5. Czynności wykonywane przez pozostałych posługujących świeckich

W otoczeniu biskupa nowe *Wprowadzenie* wymienia kapłanów, diakonów i posługujących świeckich (IGMR³ 112). Warto zauważyć, że kilkakrotnie zastępuje się w nowej edycji sformułowanie *ministri*, tłumaczone w Polsce: „ministranci”, na *ministri laici* – posługujący świeccy (np. IGMR³ 100, 112, 133). Pełnienie funkcji liturgicznych nie powinno być — jak stało się to praktyką nie tylko Kościoła polskiego — zdominowane przez dzieci, przez „ministrantów”. Wykonywanie liturgicznej posługi nie powinno mieć wyłącznie charakteru formacyjnego z zastrzeżeniem tego dla niepełnoletnich. Udział w pełnieniu tych posług stanowić ma zwyczajną litur-

giczną formę realizacji przez dorosłych świeckich swojego charyzmatu i chrzcielnego powołania.

Podobnie jak to miało miejsce w wydaniu poprzednim, wśród czynności wykonywanych przez posługujących świeckich wyliczanych przez nową edycję *Wprowadzenia* wyróżnić można: czynności kantora lub kantorów tworzących scholę lub chór, dyrygenta scholi lub chóru, organisty, komentatora, ceremoniarza, zakrystianina, posługujących świeckich wykonujących odpowiednie funkcje w zastępstwie ustanowionych lektorów i akolitów, czynności porządkowych, zbierających ofiary. Warto odnotować, iż brak w nowym tekście wcześniejszych zastrzeżeń odnośnie posług wykonywanych przez kobiety. W to miejsce wprowadzono jedynie ogólną uwagę, iż sprawy dotyczące posług sprawowanych przy ołtarzu pozostawione są gestii biskupa miejsca (IGMR³ 107).

2.5.1. Kantor

Kilkakrotnie wymienia się osobę kantora wśród posługujących. Do pełnionych przez niego czynności zaliczono następujące: na zmianę z ludem może wykonać śpiew na wejście (IGMR³ 48), śpiew *Kyrie* (IGMR³ 52) i *Gloria* (IGMR³ 53), śpiew na przygotowanie darów (IGMR³ 74), śpiew na Komunię (IGMR³ 87). Kantor, schola lub wszyscy zgromadzeni rozpoczynają śpiew *Alleluja* lub inny śpiew odpowiadający okresowi liturgicznemu (IGMR³ 62) oraz śpiew *Credo* (IGMR³ 68). Zamiast diakona kantor może z ambonki lub z innego odpowiedniego miejsca formułować wezwania modlitwy wiernych (IGMR³ 71, 138).

2.5.2. Schola

Zgodnie z nowym tekstem *Wprowadzenia*, wierni tworzący scholę liturgiczną wykonują następujące śpiewy (albo samodzielnie, albo na przemian): z ludem, śpiew na wejście (IGMR³ 48), śpiew *Kyrie* (IGMR³ 52), śpiew *Gloria* (IGMR³ 53), śpiew na przygotowanie darów (IGMR³ 74), śpiew na Komunię (IGMR³ 87). Ten ostatni trwa aż do zakończenia udzielania Komunii wiernym. Zaleca się, by zadbać o udzielenie Komunii kantorom (IGMR³ 86). Schola, kantor lub wszyscy zgromadzeni rozpoczynają śpiew *Alleluja* lub inny, odpowiadający okresowi liturgicznemu (IGMR³ 62) oraz śpiew *Credo*. Ten ostatni może być wykonany albo w całości przez wiernych, albo na zmianę ze scholą (IGMR³ 68).

2.5.3. Psalterzysta, psalmista, kantor psalmu

Według *Wprowadzenia*, wykonanie psalmu jest czynnością powierzoną osobnemu posługującemu nazwanemu psalterzystą, psalmistą, kantorem psalmu. Wadliwy jest zatem zwyczaj związujący wykonanie psalmu z funkcją organisty. Kantor psalmu wykonać może w odpowiednim momencie psalm responsoryjny, psalm allelujatyczny, gradual z *Graduale romuanum* lub z *Graduale simplex*. Lud uczestniczy powtarzając refren lub, jeśli psalm jest wykonywany bez refrenu, tylko słuchając (IGMR³ 61).

2.5.4. Chór

Obok scholi kantorów wymienia się we *Wprowadzeniu* wśród posługujących w liturgii również chór. Nie jest jednak w tekście wyraźnie wskazane, czy chodzi tu o inną nazwę scholi kantorów, czy też o odrębny zespół mający nieco inne niż schola funkcje. Zadania, które według *Wprowadzenia* przypisane są scholi, odnoszą się również do chóru: jego zadaniem jest należyte wykonanie przeznaczonych dla niego części i troska o czynny udział wiernych w śpiewie (IGMR³ 103).

2.5.5. Organista

Odnosnie posługi organisty, powtórzono w nowej wersji *Wprowadzenia* uwagę z wydania poprzedniego, iż normy odnoszące się do chóru i wszystkich wykonawców muzyki dotyczą również organisty. Do jego zadań należałoby staranne wykonanie przeznaczonych mu części i troska o czynny udział wiernych w śpiewie (IGMR³ 103). Możliwe jest, by w odpowiednim czasie organista zainicjował jakiś utwór muzyczny; wspomina się bowiem, iż jeśli nie wykonuje się śpiewu na przygotowanie darów i nie grają organy, wówczas kapłan wypowiada głośno formułę: „Błogosławiony jesteś...” (IGMR³ 142).

2.5.6. Dyrygent chóru, dyrygent scholi

Tekst *Wprowadzenia* sugeruje, iż dyrygent chóru – dyrygent scholi jest tą samą osobą, co kantor. Powinien być obecny w zgromadzeniu liturgicznym i jeśli nie ma scholi, wówczas do niego należy czuwanie nad poprawnym wykonaniem poszczególnych śpiewów (IGMR³ 104).

2.5.7. Ceremoniarz

Za poprzednią wersją nowe *Wprowadzenie* zaleca, by w kościołach katedralnych i większych świątyniach obecna była osoba odpowiadająca za organizację czynności liturgicznych. Tutaj dodaje się jedynie, iż chodzi o ceremoniarza (IGMR³ 106).

2.5.8. Zakrystian

W nowej edycji *Wprowadzenia* wśród wymienianych posług spełnianych przez wiernych świeckich pojawiła się wzmianka o zakrystianie. Do niego należy wydawanie w odpowiednim czasie ksiąg liturgicznych i innych paramentów potrzebnych do sprawowania obrzędów (IGMR³ 105).

2.5.9. Komentator

Kapłan, diakon lub jeden z posługujących świeckich mogą po pozdrowieniu kapłana w krótkich słowach wprowadzić w tajemnicę dnia (IGMR³ 50, 124). Poza kapłanem i diakonem *Wprowadzenie* nie wymienia wyraźnie, o kogo z posługujących tutaj chodzi. Jednak w innym miejscu w kontekście omawiania funkcji komentatora wspomina się o normach odnoszących się do tekstu wprowadzenia do mszy (objaśnienia i pouczenia wprowadzającego wiernych w liturgię i przygotowującego

ich do lepszego jej zrozumienia) i innych objaśnień, które pojawić się mogą w czasie obrzędów. Sugeruje się, by uwagi były starannie przygotowane, zwięzłe i jasne (IGMR³ 105).

2.5.10. Inne funkcje

Jak już zaznaczono powyżej, nowa edycja *Wprowadzenia* dość wyraźnie dowartościowuje obecność w zgromadzeniu liturgicznym ustanowionych lektorów i akolitów. Kilkakrotnie dodano w tekście doprecyzowanie ustanowieni sugerujące, że nie chodzi o czynność wykonywaną doraźnie, lecz liturgicznie ustanowioną, pełnioną stale posługę. Niemniej, czynności wykonywane przez ustanowionych akolitów (pomoc w niesieniu świec, krzyża, darów, wykonywanie okadzenia, nawet pełnienie funkcji nadzwyczajnego szafarza Komunii, itd.) i ustanowionych lektorów (niesienie w procesji księgi Pisma Świętego, proklamacja słowa Bożego, itd.) wykonywane też być mogą przez wiernych świeckich. Jeden z wiernych może zamiast lektora lub kapłana recytować antyfonę na wejście. Czyni się to po znaku krzyża i liturgicznym pozdrowieniu wiernych (IGMR³ 124). Podobnie, jeśli chodzi o antyfonę na Komunię: może być recytowana przez kapłana, przez lektora, przez wszystkich wiernych, może też recytować ją jeden z wiernych (IGMR³ 87). Ktoś z wiernych może zamiast diakona lub kantora podawać z ambonki lub z innego odpowiedniego miejsca wezwania modlitwy wiernych (IGMR³ 71, 138). Świeccy pełniący w trakcie liturgii pewne czynności otrzymują albo liturgiczne błogosławieństwo, albo czasowe upoważnienie od proboszcza, bądź rektora kościoła. Do funkcji wykonywanych przez posługujących świeckich zalicza się też — podobnie jak ustalała to wersja dotychczasowa — zbieranie ofiar składanych przez wiernych oraz (w pewnych krajach) przyjmowanie wiernych w drzwiach świątyni i utrzymywanie porządku w czasie procesji. Ustaleniem szczegółowych norm odnośnie funkcji pełnionych przez świeckich przy ołtarzu zajmuje się biskup miejsca (IGMR³ 107).

3. Podsumowanie

Analiza zmian dokonanych w nowej edycji *Institutio generalis* wykazuje, że nie mamy do czynienia z zupełnie nowym tekstem. Poza dodaniem do dotychczasowej struktury *Wprowadzenia* kolejnego rozdziału zawierającego normy odnoszące się do kompetencji biskupów diecezjalnych i Konferencji Episkopatów, do tekstu dotychczasowego dokumentu wprowadzono jedynie pewne większe lub mniejsze uzupełnienia. Mimo znacznej ich liczby, nie zmieniają one w sposób znaczący dotychczas obowiązujących przepisów: stanowią jedynie potwierdzenie lub doprecyzowanie istniejących już norm, komentują pewne dające się zaobserwować nadużycia, a także są przypomnieniem treści dokumentów, tak Soboru Watykańskiego II, jak i ukazujących się później, w trakcie wprowadzania posoborowej reformy liturgicznej.

Wśród wskazanych powyżej wybranych nowych elementów trzeciej edycji *Institutio generalis* odnoszących się do postaw, wybranych gestów i czynności wyko-

nywanych przez pełniących w zgromadzeniu liturgicznym poszczególne posługi, warto zwrócić uwagę na następujące:

- Zdecydowanie podkreślono kompetencje biskupa diecezjalnego i Konferencji Episkopatu w kontekście kształtu poszczególnych elementów obrzędów. Odpowiednie normy interpretujące zwyczaje czy lokalne adaptacje wprowadzane być mają za wiedzą Stolicy Apostolskiej.
- Nieco rozwinięto punkty dotyczące ciszy w trakcie liturgii. Do miejsc już umieszczonych w dotychczasowym *Wprowadzeniu* dodano, że zachować można chwilę milczenia tak po pierwszym, jak i po drugim czytaniu. Przed rozpoczęciem liturgii zaleca się w zakrystii i w innych miejscach świątyni pozostawać w skupieniu.
- Wprowadzono doprecyzowanie, iż właściwym miejscem dla sekwencji jest wykonanie jej po śpiewie *Alleluja*. Dotychczasowa praktyka polska nakazuje wykonanie sekwencji przed tą aklamacją.
- Przy okazji precyzowania norm dotyczących skłonów i przyklęknięć zwrócono uwagę na centralną rolę ołtarza: to ołtarz, a nie umieszczone niekiedy w prezbiterium tabernakulum jest w centrum uwagi zgromadzonego na sprawowanie Mszy świętej ludu. Zaznaczyć jednak należy, iż dotychczasowe rubryki polskie normują tę sprawę odmiennie. W nowej edycji *Wprowadzenia* to ku ołtarzowi zwracają się posługujący z oznakami rewerencji. Wyjątkowym jest moment czytania Ewangelii, kiedy wszyscy zgromadzeni zwracają się w kierunku ambony.
- Dokładniej, jak dotychczas, zaznaczono, że wykonywane gesty mają być wyraźne i czytelne. Warto też zauważyć, że jako dopuszczalny wprowadzono gest okadzenia darów przez uczynienie kadzielnicą znaku krzyża. Wprowadzono również uporczywie powtarzaną normę o okadzeniu (o ile to możliwe) najpierw krzyża, potem ołtarza.
- Zwrócić można uwagę na brak norm zakazujących wykonywanie pewnych funkcji liturgicznych przez kobiety. Zostawiono w tym punkcie jedynie ogólną wskazówkę o kompetencjach biskupa w ustalaniu norm dotyczących posług liturgicznych.
- Wyraźnie dowartościowano obecność diakona w czasie celebracji. Można tu dodać, iż zamiast nazwy „Forma wzorcowa” — dla mszy, w której nie uczestniczy diakon, wprowadzono nazwę „Msza bez udziału diakona”. Pozostaje jednak jeszcze oczekiwać, aż udział stałego diakona w Eucharystii sprawowanej w naszych świątyniach stanie się na tyle oczywisty, że punkt: „Msza bez udziału diakona” zostanie umieszczony na miejscu drugim jako forma zdecydowanie niewzorcowa.
- Warto też zauważyć, że szczęśliwie nie stosuje się już w nowej edycji *Institutio generalis* nazwy „Msza bez ludu”. Zamiast tego zastosowano nazwę „Msza, w której uczestniczy tylko jeden asystujący”
- Odnośnie nowych elementów dotyczących posług liturgicznych warto zwrócić uwagę, że w miejsce słowa: *ministri* (w Polsce tłumaczy się to: ministranci) pojawiać się zaczyna zwrot: *ministri laici* (posługujący świeccy). Pomimo, iż nie jest to jeszcze konsekwentnie stosowane, interpretować można obecność terminu

ministri laici jako kolejną wyraźną zachętę dla włączania dorosłych świeckich do liturgicznych posług. Dotychczasowa praktyka Kościoła bowiem wielokrotnie łączy spełnianie posług liturgicznych jedynie z dziecięcym „ministrantowaniem”, a nie z realizacją przez dojrzałego chrześcijanina swojej chrzcielnej misji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej.

- Odnośnie posług akolity i lektora, kilkakrotnie pojawia się przymiotnik „ustanowiony”; wskazuje się na obecność „ustanowionego akolity” i „lektora”. Nowa edycja *Wprowadzenia* widzi zatem ich miejsce w trakcie sprawowanej Eucharystii jako coś oczywistego, zwyczajnego. Kolejny to raz dokumenty Kościoła przypominają o posługach rozumianych nie jako „stopień do kapłaństwa” czy „szczebel w kościelnej karierze”, lecz jako zwyczajny sposób aktualizacji w eucharystycznym zgromadzeniu uczniów Pana tajemnicy jedności Kościoła w wielości charyzmatów i posług. Może to być kolejną zachętą do zastanowienia się nad możliwością wprowadzenia w praktykę Kościoła polskiego obecności ustanowionych dorosłych lektorów i akolitów. Dotyczyć to by mogło np. osób świeckich, które od wielu lat uczestniczą w pogłębionej formacji któregoś z ruchów eklezjalnych, które ukończyły studia teologiczne, posiadają misję kanoniczną.
- Jednocześnie z uwypukleniem roli posługujących świeckich, kilkakrotnie przypomniano zasadę mówiącą o powinności nie zastępowania przez świeckich kapłana w wykonywaniu tych elementów, które do niego należą. Nie powinni świeccy zastępować kapłana w wypowiedaniu przypisanych jemu słów, nie powinni razem z nim wykonywać gestów, które przeznaczone są dla kapłana, ani nie powinni wykonywać czynności, które związane są ze święczeniami.
- Przypomniano w *Institutio generalis*³ zasadę normatywnego charakteru *Caeremoniale Episcoporum* dla obrzędów sprawowanych z udziałem biskupa. Przypomnieć można, że w Polsce nadal oczekujemy na ukazanie się tłumaczenia tej wydanej w 1985 r. księgi.

Prawdopodobnie jeszcze dłuższy czas przyjdzie czekać na ukazanie się polskiego tłumaczenia całości trzeciej edycji *Mszалу rzymskiego*. Z pewnością wcześniej wydane zostanie oficjalne tłumaczenie nowego *Wprowadzenia ogólnego*. Starając się jednak już teraz, tzn. jeszcze przed opublikowaniem oficjalnego polskiego przekładu dokumentu, wprowadzić w życie ukazane powyżej nowe elementy urzędowe, trzeba mieć na uwadze, iż Konferencja Episkopatu skorzystać może z kompetencji wskazanych wyraźnie m.in. w dziewiątym rozdziale *Institutio generalis* (386–399) i że ostateczny kształt norm dotyczących sprawowania Mszy św. może się nieco różnić od podanych powyżej. Znając jednak polską tradycję dążenia do wprowadzania w praktykę liturgiczną rytu rzymskiego w swej czystej postaci, trudno podejrzewać, by ewentualnie uzupełnienia w znaczny sposób różniły się od zaproponowanych powyżej.